

ДАР'Я СЕРГІЙВНА ГЕТА,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0002-0570-4846>,
e-mail: geta.d93@icloud.com

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Подальша інтеграція України до Європейського співтовариства вимагає, серед іншого, реформування системи судової влади в Україні, яка відповідатиме європейській моделі, з дотриманням високих правових стандартів Європейського Союзу. Одним із таких стандартів діяльності судової системи є її прозорість. Розглянуто загальноправові підходи до сучасного розуміння прозорості у сфері державного управління та судочинства. На основі наявних у фаховій науковій літературі моделей визначення цього поняття і його змісту запропоновано авторське визначення прозорості кримінального судочинства. Окреслено коло елементів, що входять до його змісту, яким також надано визначення. Такими елементами названо прозорість, відкритість, гласність, публічність, доступ до публічної інформації, підзвітність судової влади. Наголошено на особливостях прозорості кримінального судочинства, у зв'язку з чим запропоновано низку законодавчих змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: кримінальне судочинство, прозорість, відкритість, гласність, публічність, доступ до публічної інформації, підзвітність судової влади.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Прозорість як властивість суду часткового згадується при формулюванні змісту права на справедливий суд. Зокрема, у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейській конвенції) закріплено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення»¹. Проте чи співпадають поняття «прозорість» і «публічність», і якщо так, то яким чином чи в якому обсязі, – розглянемо далі.

Принцип прозорості судової влади як погляд на справедливий судовий процес було сформульовано у XVII ст. у Великобританії: «Недостатньо знати, що правосуддя є, необхідно бачити, що воно здійснюється» (Кошова, 2015). Як відомо, судовій владі в демократичному та правовому суспільстві належить роль дієвого інструменту стримуван-

ня свавілля з боку інших гілок влади – законодавчої та виконавчої. Водночас судова система також потребує стримування. Тому, крім існуючого у конституційній моделі України механізму стримувань і противаг, важливим чинником є існування розвиненого й активного громадянського суспільства, інститути якого в змозі забезпечити ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, в тому числі судової (Андронов, 2021).

Тому видається цілком закономірним, що прозорість функціонування судової системи посідає важливе місце в системі сучасних державно-правових цінностей. Європейський суд з прав людини у справі «Делькур проти Бельгії» (Delcourt v. Belgium) від 17 січня 1970 р. стосовно цього визначив, що «правосуддя не тільки має бути досконалим, але й повинно бути ясно видно, що правосуддя досконале»².

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є надання авторського визначення поняття прозорості кримінального судочинства, висвітлення його ознак та окреслення їх основних характеристик. Мета дослідження досягається через послідовне вирішення таких

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.09.2022).

² Case of Delcourt v. Belgium (Application No. 2689/65) // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57467> (дата звернення: 01.09.2022).

завдань: 1) аналіз існуючих загальноправових підходів до розуміння поняття і змісту транспарентності державної влади; 2) висвітлення поглядів науковців на особливості транспарентності судочинства; 3) формулювання на підставі відомих підходів до розуміння транспарентності судочинства та його складових у цілому поняття та визначення складових елементів транспарентності кримінального судочинства.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Вирішення окреслених завдань здійснено за допомогою системи загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. У роботі використано такі загальнофілософські методи, як аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення. Вони сприяли проведенню ідентифікації дефініцій явищ, що досліджувались, формулюванню їх ознак, логічному структуруванню дослідження в цілому. Не останнє методологічне значення під час дослідження мали загальнонаукові методи. Серед них було застосовано системний підхід, елементами якого є структурний і функціональний методи. Структурний метод застосовано з метою висвітлення структури існуючих досліджень із заявленої проблематики, функціональний – для вивчення взаємозалежності окремих наукових результатів, їх взаємодії та взаємовпливу. Вагому роль при дослідженні обраної теми відіграли спеціальні методи наукового пізнання, серед яких застосовано власне юридичний (формально-догматичний) метод, який сприяв розкриттю змісту закріплених у законодавстві юридичних понятійних конструкцій, що стосуються поняття і складових елементів транспарентності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Вимога транспарентності судової діяльності є невід'ємною ознакою демократичної правової держави – її транспарентності як цілого, так і окремих гілок державної влади, окремих державних органів (Hood et al., 2006). Транспарентність вважають основною властивістю державної влади в цілому, що виступає гарантією розвитку демократії, громадянського суспільства через відкритість функціонування всіх гілок влади, процедур прийняття ними рішень та активного громадського контролю за їх діяльністю (Хотинська-Нор, 2016).

Транспарентність визначають як «відкритість, прозорість, гласність, публічність і підзвітність процесу формування, розвитку та функціонування органів державної влади різного рівня та процесу прийняття ними рішень. Атрибутивними характеристиками транспарентності влади є: прозорість як технологічна ха-

рактеристика; відкритість як інституційна характеристика, що передбачає закріплення норм, правил і принципів; гласність як інструментальна характеристика, тобто засіб та інструмент підтримки транспарентності; публічність як спрямованість транспарентності, доступність будь-якої інформації щодо різних соціальних суб'єктів; підзвітність як контрольна властивість транспарентності» (Крет, 2010).

Сучасні праці заданої тематики досліджень пов'язані, наприклад, із впливом пандемії COVID-19 на рівень транспарентності врядування (Finol Romero, 2021) або проблемами підвищення транспарентності діяльності органів з повернення та управління активами (Udalova et al., 2022).

Як зазначає Т. Лукаш (2020), серед науковців точаться дискусії навколо змістового навантаження поняття «транспарентність». Предмет таких дискусій зводиться до різних поглядів на зміст цього поняття через його співвідношення з категоріями «публічність», «прозорість», «відкритість», «гласність», «підзвітність», «доступ до публічної інформації» тощо. Вказане відіграє важливу роль у розумінні транспарентності кримінального судочинства, адже становить основу його розуміння. Тому розглянемо основні позиції науковців із цього приводу та їх підходи до визначення меж між цими поняттями.

До першої групи науковців слід віднести прибічників підходу до тлумачення транспарентності на основі права доступу до публічної інформації. Слід відмітити, що зазначений підхід вважається історично першим, оскільки саме першим етапом у процесі утвердження відкритості та прозорості державної влади був відхід від форми секретності і дискреційності діяльності її органів, що ознаменувалося правом доступу громадськості до офіційних актів та документів, закріпленим на рівні законодавства (Лукаш, 2020).

Терміни «публічність», «відкритість», «транспарентність» у вітчизняній фаховій літературі іноді вважають синонімами, а іноді – ні. Хоча в більшості документів, наприклад СБСЕ, термін «транспарентність» використовується безпосередньо, в матеріалах, пов'язаних із діяльністю Європейського суду з прав людини, частіше використовуються поняття «відкритість» і «публічність» (Кошова, 2015).

Однак існують і інші позиції. Наприклад, О. Овсяннікова (2008, с. 230) зазначає, що відкритість, гласність і публічність розгляду судових справ та прозорість правосуддя не є тотожними, але є взаємопов'язаними в контексті транспарентності. На думку дослідниці,

«транспарентність судової влади – це сукупність засобів та способів, що дозволяють інформувати населення про існування судових інстанцій, про прийняті судові рішення, а також про порядок діяльності судових органів та органів суддівського самоврядування». Що ж до відкритості, публічності, прозорості, доступності, то ці поняття вона відносить до основних ознак транспарентності судової влади. Зокрема, йдеться про таке:

1) відкритість судових процесів і одночасне проведення закритих (частково закритих) процесів у випадках, прямо передбачених законом;

2) публічне проголошення судового рішення, за винятком випадків необхідності збереження встановленої законом таємниці;

3) забезпечення вільного доступу до проголошення судового рішення;

4) право опублікування третьою особою будь-якого проголошеного публічно рішення, за винятком випадків його недобросовісного коментування і за умови, що така публікація не містить дійсних прізвищ сторін у справі, якщо інше не передбачено законом;

5) відкритість для громадськості всіх аспектів діяльності органів суддівського співтовариства та вільний доступ до прийнятих ними рішень.

Подібну позицію висловлюють Л. Наливайко та М. Романов (2018, с. 51), які до складових транспарентності відносять публічність, гласність, прозорість, підзвітність і відкритість.

Деякі науковці говорять про наявність трьох форм транспарентності судової влади. До першої відносять вільне одержання інформації про суд як про орган державної влади (дані про організацію судової системи, кількість суддів, територіальність судів та їх юрисдикцію, ієрархічність судових інстанцій, а також порядок діяльності і розпорядок роботи, процес відбору кандидатів на посаду судді, порядок відставки суддів). Другою формою транспарентності судової влади називають вільне одержання інформації про конкретну судову справу (процес): даних про майбутні процеси в конкретному суді; інформації про поточний судовий календар; можливість ознайомлення з матеріалами справи та судовими рішеннями, а також вільний доступ до судової зали. Третьою формою транспарентності судочинства називають свободу одержання інформації про суддівське самоуправління, його структуру, порядок і форми діяльності (Кошова, 2015).

Т. Лукаш (2020) дійшов, на нашу думку, слушного висновку про формування в останні роки концепції, відповідно до якої поняття

«транспарентність» розглядається комплексно як принцип, що включає в себе низку засад діяльності державних органів (у тому числі суду): прозорість, відкритість, гласність, публічність, доступ до публічної інформації, підзвітність.

Стосовно прозорості висловлюються різні думки. Окремі вчені прозорість визначають як «встановлення органами державного управління умов, що забезпечують залучення громадян і інших об'єктів управління до прийняття управлінських рішень за рахунок створення і гарантування високого рівня їх обізнаності щодо змістового та процедурного аспектів державно-управлінської діяльності» (Гудима, 2008); інші – як обізнаність з діями влади (Ярошенко, 2012). Існують думки, що прозорість є «ознакою зрозумілості, переконливості дій влади та належної обізнаності громадян з обумовленістю і змістом цієї діяльності (Афонін, Суший, 2010). Як складову транспарентності прозорість визначають як «інформаційне висвітлення конкретних заходів управлінської політики з метою зробити їх зміст зрозумілим, переконливим для громадськості, без чого неможливий свідомий і результативний вплив суспільства на управлінську діяльність» (Кагановська, 2014).

Т. Лукаш (2020, с. 66) пропонує дивитися на категорію прозорості в контексті судової влади як на елемент її транспарентності, який слід використовувати не як інформаційну складову діяльності судових органів, а як складову, що характеризує побудову всієї вертикалі судів як спеціальних державних органів, яка притаманна державам з демократичним режимом із соціальною орієнтацією владних структур, де головним завданням є здійснення правосудного судочинства. На підставі цього підходу науковець надає визначення прозорості судочинства як елемента транспарентності, який характеризує побудову всієї вертикалі судів як спеціальних державних органів, яка притаманна державам з демократичним режимом із соціальною орієнтацією владних структур, де головним завданням є здійснення неупередженого та справедливого судочинства та/або неупередженого та справедливого формування судових органів.

Поняття відкритості на міжнародному рівні знайшло своє визначення у Білій книзі з європейського врядування, в якій відкритість названа одним із п'яти принципів ефективного врядування в Європейському Союзі (поряд з участю, підзвітністю, ефективністю і злагоженістю) та визначена як відкрита робота, активний обмін інформацією з державами –

членами Європейського Союзу стосовно того, що робиться та які рішення приймаються, викладення інформації доступною і зрозумілою для широкого загалу мовою¹.

Відкритість як елемент транспарентності судової влади визначають через наявність двох складових:

1) інформаційна відкритість (наприклад, обов'язок судових органів здійснювати оприлюднення судових рішень в електронних базах даних (реєстрах));

2) вид персональної поведінки, яка передбачає всебічне забезпечення та дотримання прав учасників судового процесу згідно із процесуальним законом та/або процедурами формування судових органів (Лукаш, 2020).

Гласність як складовий елемент транспарентності в судочинстві розглядають як «метод, який характеризується обов'язком судової влади забезпечувати повну обізнаність громадськості у процесах формування судових органів (поінформованість щодо конкурсів на зайняття вакантних посад; створення, ліквідація, реорганізація судів) та діяльності судів при здійсненні ними правосуддя як способу реалізації судової влади у всіх формах судочинства (цивільне, кримінальне, адміністративне, господарське, конституційне)» (Лукаш, 2020).

Публічність розглядають як просторове явище, як простір здійснення влади. Зокрема, зазначається, що публічність розкривається через існування трьох пов'язаних феноменів. Перший вказує на створення спільної дійсності світу активними індивідами. Другий характеризує відкритість публічного простору. Як вважають дослідники, публічність означає, «що все є для будь-кого видно і гласно, тому її супроводжує максимальна відкритість». Третій феномен вказує суспільству «спільні правила взаємодії та визначає наші позиції в ньому». Отже, публічне уявляється як «простір зустрічей вільних громадян і вироблення ними – на основі вільної та певним чином організованої комунікації – точки (точок) зору на деякі спільні питання життя суспільства, які не стосуються їх приватних інтересів» (Котуков, 2015). На основі цієї філософської думки публічність судової влади визначають як елемент транспарентності, який передбачає, що судочинство повинно відбуватися за умов прилюдного простору, тобто за умов прилюдної

(неприватної) демонстрації всіх процесів судочинства, метою яких є відновлення та захист порушених прав і свобод людини та громадянина і виконання інших функцій у процесі формування органів судової влади (Лукаш, 2020).

В Європі дослідження проблем доступності правосуддя активізувалися в 60-х рр. XX ст. у межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя», що виник з метою покращення ефективності судового захисту прав осіб. Стосовно цього в літературі часто цитується теза І. Джекоба (1979): «Потреба в доступі до правосуддя є подвійною: по-перше, ми повинні гарантувати, що права громадян визнаються й ефективно реалізуються, бо інакше вони не будуть реальними, а лише ілюзорними; по-друге, ми повинні бути здатними правові суперечки, конфлікти і скарги, які неминуче виникають у суспільстві, вирішувати спокійним шляхом за допомогою правосуддя, щоб сприяти гармонії та миру в суспільстві».

У цілому доступність до судової влади визначають як елемент транспарентності судової влади, який передбачає створення умов для гарантування безперешкодного доступу до суду, а також до інформації про його діяльність, до процесу судочинства, до участі на зайняття вакантних посад у державних судових органах (Лукаш, 2020).

Щодо підзвітності, то вона призначена забезпечити контроль, зокрема судової гілки влади. Отже, підзвітність у загальному розумінні передбачає обов'язок органів влади та їх посадових осіб звітувати перед громадськістю щодо напрямів реалізації державної політики та наслідків такої роботи. Підзвітність передбачає право контролю та перевірки функціонування публічної влади, а на державні органи покладається обов'язок звітувати перед суспільством. Також передбачається притягнення до відповідальності посадових осіб у разі вчинення дій або прийняття рішень, що суперечать нормам та принципам права. Тому ідея підзвітності включає в себе два параметри досягнення ефективності: перший – це відповідальність (право висувати претензії та домагатися відповіді); другий – правова забезпеченість (механізм застосування санкцій за відсутність реагування) (Пилаєва, 2017).

Як написано в літературі, за такого підходу простежується лінія відмежування між поняттями «підзвітність» і «прозорість». Зазначається, що «підзвітність передбачає усвідомлення посадовими особами судової гілки влади їх рівності перед законом поряд з іншими громадянами України та можливість застосування до них юридичної відповідальності при

¹ Європейське врядування. Біла книга. COM(2001)428. Брюссель, 2001 // BRDO : сайт. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf> (дата звернення: 01.09.2022).

вчиненні протиправного, суспільно караного діяння (під час здійснення судочинства чи під час виконання інших визначених законом функцій), у той час, як прозорість характеризує побудову судової гілки влади в загальному, при якій головним завданням останньої є здійснення правосудного (неупередженого та справедливого) судочинства. Підзвітність судової влади як елемент транспарентності передбачає спосіб функціонування судової влади, при якому визначено підстави та особливий порядок притягнення до відповідальності посадових осіб судів, у діях яких було виявлено та встановлено порушення норм права під час виконання передбачених законом функцій» (Лукаш, 2020).

У науці слушно зазначається, що в основі визначеного у ст. 27 КПК України принципу (засади) гласності і відкритості судового провадження та його повного фіксування технічними засобами лежить конституційне положення, визначене в Основному Законі як одна з головних засад судочинства в цілому (не тільки кримінального, а й інших галузей судочинства) – гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 6 ч. 1 ст. 129 Конституції України). При цьому слід згадати про те, що вона бере свій початок на рівні міжнародно-правових актів. Зокрема, в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що кожна людина при висуненні проти неї кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд такої справи незалежним і безстороннім судом, а судові рішення оголошуються прилюдно. Тому «гласність і відкритість кримінального провадження в судах різних інстанцій є важливою умовою неупередженого, всебічного і повного дослідження обставин кримінального правопорушення та ухвалення на цій основі законного, обґрунтованого і справедливого рішення. Можливість присутності на судовому розписі не лише його учасників, а й широкої публіки сприяє зміцненню в суспільстві впевненості у правильному функціонуванні судів, довіри до них тощо. Така засада покликана спонукати суддів та інших учасників судового розгляду добросовісно реалізовувати права та виконувати свої професійні обов'язки, суворо дотримуватися правил судочинства, етики взаємин між учасниками розгляду, а також здійснює виховний вплив на всіх присутніх у залі засідання суду» (Грицюк, Лабадзе, 2018).

Зміст принципу гласності і відкритості у кримінальному провадженні включає в себе можливості: бути присутнім у залі судового

засідання під час судового розгляду кожній повнолітній особі; забезпечення висвітлення відомостей про хід і результати судового процесу в засобах масової інформації, а також повідомлення громадськості про його перебіг в інший спосіб. Згідно з ч. 2 ст. 328 КПК України представники засобів масової інформації мають пріоритетне право бути присутніми під час відкритого судового засідання.

За загальним правилом відповідно до положень КПК України учасники судового провадження, а також інші особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, але якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси або обов'язки, мають право: 1) отримувати інформацію про хід і результати судового розгляду; 2) ознайомлюватися з прийнятими судовими рішеннями та за необхідності отримувати їх копії. КПК України у статтях 409, 412, 438 передбачає, що здійснення судового провадження за відсутності представників сторін визнається істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону і є підставою для зміни або скасування судового рішення.

У цьому контексті слід згадати також положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1 ст. 11), відповідно до яких кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до ухвалених судових рішень у порядку, встановленому законом. Сторони повинні бути в належній процесуальній формі своєчасно повідомлені про дату, час і місце судового розгляду. При цьому ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді такої інформації, крім випадків, передбачених законом.

Поряд із цим слід враховувати, що гласність і відкритість кримінального судочинства має власну специфіку порівняно з іншими галузями судочинства, що зумовлено передбаченими законодавством обмеженнями щодо доступу до певного типу інформації, яка обробляється кримінальним судом як на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, так і на стадіях власне судового розгляду матеріалів кримінального провадження. Це стосується покладанням законом обмежень інформаційної відкритості суду. Наприклад, КПК України передбачає заборону на розголошення інформації про розгляд низки процесуальних питань судом на стадії досудового розслідування, при розгляді судом клопотань слідчого, погодженого із прокурором, або клопотань прокурора, наприклад про проведення негласних слідчих (розшукових) дій чи проведення тимчасового доступу до

речей і документів. Так, КПК України у ч. 2 ст. 163 передбачає, що якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Так само відповідно до ч. 2 ст. 172 КПК України клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна». Також згідно з ч. 1 ст. 248 КПК України слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання, що, у свою чергу, також не передбачає можливості повідомлення підозрюваного та впливає зі змісту ч. 1 ст. 246 КПК України, де зазначено, що негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, *відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню*, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Хоча в цій частині слід наголосити на недостатній правовій визначеності норм, які регулюють порядок розгляду слідчим суддею клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. На нашу думку, було б доцільно більш чітко прописати правило про те, що судовий розгляд цих клопотань відбувається без повідомлення осіб, щодо яких планується проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Винятки із загальних правил гласності та відкритості у кримінальному провадженні також становлять випадки, закріплені в ч. 2 ст. 27 КПК України: в разі, якщо обвинуваченим є неповнолітній; при розгляді справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканності; за необхідності запобігання розголошення відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; у разі необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. При цьому зазначається, що слід-

чий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках, які закріплені законом. Отже, відповідно до ст. 27 КПК України перелік обставин, за яких може бути обмежений принцип гласності та відкритості у кримінальному судочинстві, є вичерпним. Проте яким тоді чином оцінювати випадки, закріплені в ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 172, ч. 1 ст. 248 КПК України, які передбачають можливість розгляду слідчим суддею клопотань слідчого та прокурора без повідомлення учасників сторони захисту (підозрюваного, обвинуваченого, захисника, їх представників тощо)? Фактично може йтися про проведення судових засідань із цих питань у форматі «закритих дверей», що свідчить про обмеження засади гласності та відкритості. Отже, необхідно врахувати, що перелік підстав, передбачений у ст. 27 КПК України, не є вичерпним та/або передбачити вказані підстави в цій статті, або зазначити, що можливі інші випадки, передбачені КПК України. Пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 27 КПК України п. 6 такого змісту: «При розгляді слідчим суддею клопотань слідчого, погоджених із прокурором, або прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, тимчасового доступу до речей і документів (якщо існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів), а також у разі необхідності забезпечення арешту майна».

Зупинимося більш детально на обставинах, за яких у кримінальному процесі можуть бути обмежені засади гласності та відкритості. Зокрема, першою такою обставиною або, як іноді пишуть, підставою для проведення судового засідання за «закритими дверима» у ч. 2 ст. 27 КПК України зазначається факт неповноліття обвинуваченого, тобто недосагнення ним 18-річного віку. Слід відмітити ще одну неточність законодавчого регулювання цього питання, адже йдеться лише про неповнолітню особу, яка має процесуальний статус обвинуваченого. Це означає, що, по-перше, йдеться про розгляд судом справи на стадії судового провадження (першої інстанції, апеляційної, касаційної тощо), по-друге, в цій нормі нічого не сказано про підозрюваного, і це є суттєвою прогалиною. Як зазначають І. Грицюк і М. Лабадзе (2018), «обмеження гласності і відкритості судового розгляду з участю неповнолітнього обвинуваченого обумовлене, насамперед, інтересами неповнолітнього. Під час кримінального провадження про обвинувачення неповнолітніх необхідно враховувати особливості їх

психіки, недостатність соціальної зрілості та життєвого досвіду. Ці фактори зобов'язують суд з особливою турботою віднестися до цієї категорії обвинувачених і унеможливити негативний вплив на них». Вважаємо, що законодавець при викладенні цього правила не врахував того, що на стадії досудового розслідування обставини, що стосуються неповнолітнього, також постають предметом розгляду суду, тобто слідчого судді. Наприклад, під час вирішення питання про обрання щодо неповнолітнього підозрюваного запобіжного заходу. Отже, в таких випадках слід говорити про доцільність охорони особистих інтересів, але вже неповнолітнього підозрюваного, а не обвинуваченого. На цій підставі слід викласти п. 1 ч. 2 ст. 27 КПК України в такому варіанті: «Якщо обвинуваченим або підозрюваним є неповнолітній».

Розгляд справ про злочини проти статевої свободи і статевої недоторканності також слід проводити за «закритими дверима», що визначено необхідністю охорони інтересів постраждалої особи, нерозголошенню відомостей про особисте і сімейне життя чи обставини, які принижують гідність особи. Іншою підставою для обмеження засади гласності та відкритості кримінального провадження є необхідність запобігти розголошенню відомостей, що становлять охоронювану законом таємницю. Нагадаємо, що до останньої належать: 1) державна таємниця (статті 1, 8 Закону України «Про державну таємницю»); 2) адвокатська таємниця (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»); банківська таємниця (ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); 3) комерційна таємниця (статті 36, 162 Господарського кодексу України); 4) таємниця усиновлення (ст. 226 Сімейного кодексу України) тощо. Слід також говорити про недопустимість розголошення без дозволу суду свідком, перекладачем, експертом, спеціалістом, присяжним відомостей, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього і стали відомі цим учасникам у зв'язку з виконанням їх обов'язків (п. 3 ч. 2 ст. 66, п. 4 ч. 3 ст. 68, п. 4 ч. 5 ст. 69, п. 3 ч. 5 ст. 71, п. 6 ч. 2 ст. 386 КПК України). На потерпілого також покладається обов'язок не розголошувати без дозволу суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і становлять охоронювану законом таємницю (п. 3 ч. 1 ст. 57 КПК України).

ВИСНОВКИ. На підставі зазначених положень ідеї транспарентності судочинства в

цілому можемо сформулювати визначення та окреслити основні ознаки поняття транспарентності кримінального судочинства.

Транспарентність кримінального судочинства – це принцип, що включає в себе такі засади діяльності кримінального суду, як прозорість, відкритість, гласність, публічність, доступ до публічної інформації, підзвітність.

Прозорість кримінального судочинства визначає будову вертикалі кримінальних судів, яка притаманна демократичній формі державного устрою із соціальною орієнтацією, з метою здійснення неупередженого та справедливого судочинства та формування судових органів.

Відкритість кримінального судочинства полягає в інформаційній відкритості й усебічному забезпеченні та дотриманні прав учасників судового провадження згідно із процесуальним законом.

Гласність у кримінальному судочинстві слід розглядати як обов'язок судової влади забезпечувати повну обізнаність громадськості із процесами формування кримінальних судів (поінформованість щодо конкурсів на зайняття вакантних посад, створення, ліквідація, реорганізація судів тощо) та діяльністю кримінальних судів при відправленні ними правосуддя.

Під публічністю кримінального судочинства розуміється підхід, який передбачає, що кримінальне судочинство повинно відбуватися за умов прилюдного простору, тобто за умов прилюдної (неприватної) демонстрації всіх процесів кримінального судочинства, метою яких є реалізація завдань і функцій кримінального провадження.

Доступність кримінального судочинства передбачає створення умов для гарантування безперешкодного доступу до суду для учасників кримінального провадження, а також до інформації про його діяльність, до самого процесу відправлення правосуддя, до участі громадськості на зайнятті вакантних посад у судових органах сфери кримінальної юстиції.

Підзвітність у кримінальному судочинстві – це спосіб функціонування кримінальних судів, за якого визначено підстави та особливий порядок притягнення до відповідальності посадових осіб судів, у діях яких було виявлено та встановлено порушення норм права, передусім кримінальних процесуальних, під час виконання функції правосуддя.

Аналіз кримінальних процесуальних норм, що розкривають зміст засад гласності та відкритості, дозволяє наголосити на пропозиціях щодо: 1) підвищення ступеня правової визначеності норм, які регулюють порядок розгляду

слідчим суддею клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Було б доцільно більш чітко прописати правило про те, що судовий розгляд цих клопотань відбувається без повідомлення осіб, щодо яких планується проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 2) необхідності врахувати, що перелік підстав, передбачений у ст. 27 КПК України, не є вичерпним та/або передбачити вказані підстави в цій статті, або зазначити, що можливі інші випадки, передбачені КПК України. У зв'язку із цим пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 27 КПК України п. 6 такого змісту: «При розгляді слідчим суддею клопотань слідчого, погоджених із прокурором, або прокурора про проведення негласних слідчих (роз-

шукових) дій, тимчасового доступу до речей і документів (якщо існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів), а також у разі необхідності забезпечення арешту майна»; 3) того, що законодавець у п. 1 ч. 2 ст. 27 КПК України не врахував факт, що на стадії досудового розслідування обставини, які стосуються неповнолітнього, також постають предметом розгляду суду, тобто слідчого судді. Тому в таких випадках слід говорити про доцільність охорони особистих інтересів, але вже неповнолітнього підозрюваного, а не обвинуваченого. На цій підставі пропонуємо викласти п. 1 ч. 2 ст. 27 КПК України в такому варіанті: «Якщо обвинуваченим або підозрюваним є неповнолітній».

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андронов І. В. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.18>.
2. Афонін Е. А., Суший О. В. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України : конспект лекцій. Київ, 2010. 48 с.
3. Грицюк І. В., Лабадзе М. В. Гласність та відкритість судового провадження як передумови законного та справедливого кримінального судочинства України. *Правова держава*. 2018. № 3. С. 106–111. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140775>.
4. Гудима Н. В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державного управління України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01. Київ, 2008. 22 с.
5. Кагановська Т. Є. Проблеми забезпечення транспарентності діяльності системи державного управління України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5. С. 62–68.
6. Котуков О. Теоретичні засади формування публічного та публічно-політичного просторів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 65–73.
7. Кошова О. В. Транспарентність сучасної судової влади. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2. С. 209–216.
8. Крет О. В. Інституалізація транспарентності державної влади в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Чернівці, 2010. 20 с.
9. Лукаш Т. В. Справедливий суд як критерій ефективності механізму захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2020. 250 с.
10. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Реалізація принципу транспарентності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 41, т. 1. С. 48–51.
11. Освяннікова О. Транспарентність судової влади: поняття та зміст. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4 (55). С. 228–237.
12. Пилаєва В. М. Адміністративно-правові засади забезпечення транспарентності в діяльності органів виконавчої влади в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 245 с.
13. Хотинська-Нор О. З. Транспарентність судової системи та адвокатури як чинник формування громадянської свідомості суспільства. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 176–182.
14. Ярошенко В. М. Транспарентність та відкритість влади як механізми становлення інституту демократичної громадянськості. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*. 2012. Т. 182, вип. 170. С. 85–91.
15. Finol Romero, L. Transparencia y Gobernanza en la Gestión de la Crisis de COVID-19. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39, No. 68. Pp. 23–50.
16. Jacob H. Access to Justice in England. *Access to Justice*. 1979. Vol. 1. Pp. 415–478.
17. Transparency: the key to better governance? Proceedings of the British Academy / ed. by C. Hood, D. Heald. Oxford : Oxford University Press, 2006. 231 p.
18. Udalova L., Chubenko A., Pronin F., Sokurenko O., Kozlova Yu. Legal support for improving transparency of the asset recovery and management agency's activities. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, Iss. 52. Pp. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.6>.

Надійшла до редакції: 04.09.2022

Прийнята до опублікування: 15.09.2022

REFERENCES

1. Afonin, E. A., & Sushyi, O. V. (2010). *Government transparency in the context of European integration of Ukraine*. Kyiv.
2. Andronov, I. V. (2021). Transparency of the judiciary in the conditions of digitization of civil proceedings. *New Ukrainian Law*, 3, 127-133. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.18>.
3. Finol Romero, L. (2021). Transparencia y Gobernanza en la Gestión de la Crisis de COVID-19. *Cuestiones Políticas*, 39(68), 23-50.
4. Hood, C., & Heald, D. (Eds.). (2006). *Transparency: the key to better governance? Proceedings of the British Academy*. Oxford University Press.
5. Hrytsiuk, I. V., & Labadze, M. V. (2018). Transparency and openness of court proceedings as a precondition for just and fair criminal justice Ukraine. *Constitutional State*, 3, 106-111. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140775>.
6. Hudyma, N. V. (2008). *Principles of openness and transparency in the activities of state administration bodies of Ukraine* [Candidate thesis, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine].
7. Jacob, H. (1979). Access to Justice in England. *Access to Justice*, 1, 415-478.
8. Kahanovska, T. Ye. (2014). Problems of ensuring the transparency of the state administration system of Ukraine. *Journal of the National Prosecution Academy of Ukraine*, 5, 62-68.
9. Khotynska-Nor, O. Z. (2016). Transparency of judicial system and advocacy as factor of formation of society's civil consciousness. *Herald of Criminal Justice*, 2, 176-182.
10. Koshova, O. V. (2015). Transparency of modern judiciary. *Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1-2, 209-216.
11. Kotukov, O. (2015). Theoretical foundations of the formation of public and public-political spaces. *Efficiency of Public Administration*, 43, 65-73.
12. Kret, O. V. (2010). *Institutionalization of transparency of state power in Ukraine* [Candidate thesis, Chernivtsi National University].
13. Lukash, T. V. (2020). *A fair trial as a criterion for the effectiveness of the mechanism for protecting the rights and freedoms of a person and a citizen* [Candidate thesis, Uzhgorod National University].
14. Nalyvaiko, L. R., & Romanov, M. Yu. (2016). The implementation of the principle of transparency in Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 41(1), 48-51.
15. Osviannikova, O. (2008). Transparency of judicial power: concept and content. *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(55), 228-237.
16. Pylaieva, V. M. (2017). *Administrative and legal principles of ensuring transparency in the activities of executive authorities in Ukraine* [Candidate thesis, V. N. Karazin Kharkiv National University].
17. Udalova, L., Chubenko, A., Pronin, F., Sokurenko, O., & Kozlova, Yu. (2022). Legal support for improving transparency of the asset recovery and management agency's activities. *Amazonia Investiga*, 11(52), 55-61. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.6>.
18. Yaroshenko, V. M. (2012). Transparency and openness of government as mechanisms for establishing the institution of democratic citizenship. Transparency and openness of government as mechanisms for establishing the institution of democratic citizenship. *Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla*, 182(170), 85-91.

Received the editorial office: 4 September 2022

Accepted for publication: 25 September 2022

ДАРЬЯ СЕРГЕЕВНА ГЕТА,

Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра фундаментальных и юридических дисциплин;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0570-4846>,
e-mail: geta.d93@icloud.com

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Дальнейшая интеграция Украины в европейское сообщество требует, среди прочего, реформирования системы судебной власти в Украине, которая будет соответствовать европейской модели, с соблюдением высоких правовых стандартов Европейского Союза. Одним из таких стандартов деятельности судебной системы является ее прозрачность. Рассмотрены общеправовые подходы к пониманию прозрачности в сфере государственного управления и судопроизводства. На основании имеющихся в профессиональной научной литературе моделей определения этого понятия и его содержания предложено авторское определение прозрачности уголовного судопроизводства.

Обозначен круг елементів, входящих в его содержание, котрым также дано определение. Такими елементами названы прозрачность, открытость, гласность, публичность, доступ к публичной информации, подотчетность судебной власти. Отмечены особенности транспарентности уголовного судопроизводства, в связи с чем предложен ряд законодательных изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Ключевые слова: *уголовное судопроизводство, транспарентность, прозрачность, открытость, гласность, публичность, доступ к публичной информации, подотчетность судебной власти.*

DARIA SERHIIVNA HETA,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Fundamental and Legal Disciplines;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0570-4846>,
e-mail: geta.d93@icloud.com*

DEFINITION AND CONTENT OF THE CONCEPT OF TRANSPARENCY OF CRIMINAL JUSTICE

Common law approaches to the modern understanding of transparency in the sphere of public administration and judiciary have been considered. On the basis of the models for the definition of this concept and its content proposed in the specialized scientific literature, the author's definition of the transparency of criminal justice has been proposed. The circle of elements included in its content has been outlined, which have been also defined. Based on the provisions of the idea of judicial transparency in general, the definition has been formulated and the main features of the concept of criminal justice transparency have been outlined. Transparency of criminal justice is a principle that includes such principles of criminal court activity as transparency, openness, publicity, publicity, access to public information, accountability.

On the basis of the analysis of criminal procedural norms that reveal the content of the principles of publicity and openness, suggestions have been made regarding: 1) increasing the degree of legal certainty of the norms that regulate the procedure for consideration by the investigating judge of a request for the conduct of secret investigative (search) actions; 2) it is necessary to take into account that the list of grounds provided for in Art. 27 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, is not exhaustive, and/or to provide for the grounds indicated in this article, or to indicate that other cases provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine are possible. In this regard, it has been proposed to supplement Part 2 of Article 27 of the CPC of Ukraine with paragraph 6 as follows: "When the investigating judge considers the petitions of the investigator, agreed with the prosecutor, or the prosecutor to conduct covert investigative (search) actions, temporary access to things and documents (if there is a real threat of alteration or destruction of things or documents), as well as in case of need to ensure the seizure of property"; 3) the fact that the legislator, when setting out paragraph 1 of Part 2 of Article 27 of the CPC of Ukraine had not taken into account the fact that at the stage of pre-trial investigation the circumstances concerning the minor are also subject to consideration by the court, i.e. the investigating judge. Therefore, in such cases, one should talk about the expediency of protecting the personal interests of the suspect, who is already a minor, and not the accused. On the basis of the above, it has been proposed to set out paragraph 1, part 2 of Art. 27 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the following version: "If the accused or suspect is a minor".

Key words: *criminal justice, transparency, clarity, openness, openness, publicity, access to public information, accountability of the judiciary.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Гета Д. С. Визначення та зміст поняття транспарентності кримінального судочинства. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 150–159. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.13>.

Citation (APA): Heta, D. S. (2022). Definition and content of the concept of transparency of criminal justice. *Law and Safety*, 3(86), 150–159. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.13>.